

УДК 697.32:621.18

Дмитроченкова Е.І., Монах С.І., к.т.н., Орлов С.М., к.т.н.

Донбаська національна академія будівництва та архітектури, м. Макіївка

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСЕРГЕТИЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СПІЛЬНОЇ РОБОТИ КОГЕНЕРАЦІЙНОЇ УСТАНОВКИ ТА КОТЛОАГРЕГАТУ НА ТВЕРДОМУ ПАЛИВІ

Запропоновано два варіанти схем спільної роботи когенераційної установки на базі ДВС і твердопаливного котлоагрегату. Описано принцип роботи кожної з них. Наведено методику визначення ексергетичного ККД, відповідно до якої визначена ефективність роботи кожної схеми.

Постановка проблеми

Впровадження комбінованого виробництва теплової й електричної енергії (когенерації) є одним з основних заходів, спрямованих на економію енергоресурсів, викладених в «Галузевій програмі енергоефективності й енергозбереження в житлово-комунальному господарстві на 2010-2014 рр.», розробленої Міністерством з питань житлово-комунального господарства [1]. При цьому представляється актуальним дослідження спільної роботи когенераційних установок (КУ) і котлоагрегатів різної потужності, що працюють на твердому паливі. Отже, стає проблема вибору схеми їхньої спільної роботи. Одним із критеріїв вибору будь-якої установки, що спалює паливо, є ефективність використання в ній енергетичних ресурсів.

Ціль статті й формулювання завдання досліджень

Дана робота присвячена визначенню ексергетичного ККД розроблених схем спільної роботи КУ на базі ДВЗ і котлоагрегату на твердому паливі.

Виклад основного матеріалу досліджень

Для розгляду спільної роботи в комплексі з опалювальним агрегатом пропонується когенераційна установка, блокова конструкція якої містить у собі: двигун внутрішнього згоряння ТМЗ-8435.10, генератор електричного струму МЕ-200-4, теплообмінний апарат системи охолодження двигуна й теплообмінний апарат утилізації теплоти продуктів згоряння. Даний комплекс дозволить як виробляти власну електричну енергію, яка може бути використана на власні потреби котельні, так і додатково підігрівати мережну воду перед входом у котлоагрегат.

Принципові схеми роботи комплексу «КУ-котлоагрегат» зображені на рис. 1.

У схемі 1 вода зі зворотної системи теплопостачання після проходження лінії рециркуляції досягає необхідних параметрів, рекомендованих виробником котлоагрегату на вході в нього. Після цього частина мережної води (розрахована при проектуванні) підігривається в когенераційній установці, проходячи по черзі через теплообмінні апарати системи охолодження двигуна й утилізації теплоти димових газів. Потім вона змішується з кількістю мережної води, що залишилась, тим самим підвищуючи її температуру, і подається в котлоагрегат для подальшого підігріву. При цьому димові гази ДВЗ надходять у димар і видаляються в атмосферу.

Схема 2 від схеми 1 відрізняється тим, що димові гази ДВЗ не видаляються в атмосферу, а подаються в топкову камеру котлоагрегату. Додаткове підведення теплоти в камеру згоряння дозволяє зменшити витрату палива на підігрів мережної води.

У розроблених схемах пропонується використовувати котлоагрегат КВм(а)-0,8 МВт заводу «КРИГЕР» (м. Житомир, Україна).

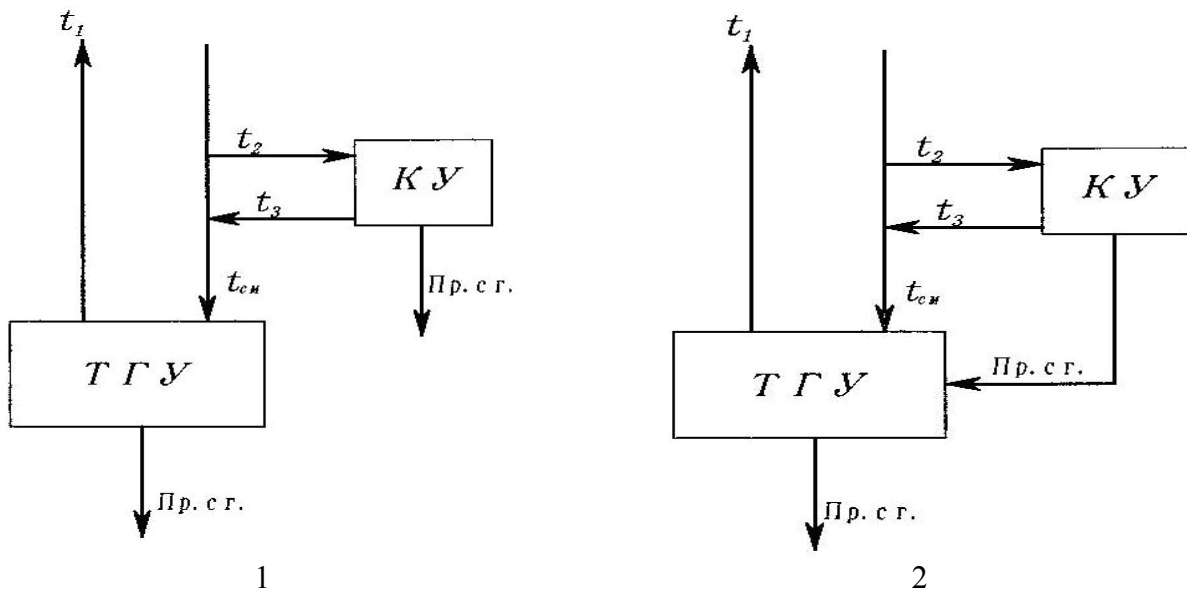

Рис. 1. Принципові схеми роботи комплексу «КУ-котлоагрегат»

У якості палива для двигуна внутрішнього згоряння використовується дизельне паливо, а для котлоагрегату – вугілля марки ЖР Донецького вугільного басейну.

Вихідні дані для проведення розрахунків представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Вихідні дані для ексергетичних розрахунків

Параметр	Позначення	Одиниці виміру	Схема 1	Схема 2
Температура навколишнього середовища	t_0	$^{\circ}\text{C}$	20	20
Температура води на вході в КУ (зі зворотної системи теплопостачання)	t_2	$^{\circ}\text{C}$	60	60
Температура води на виході з КУ	t_3	$^{\circ}\text{C}$	70	70
Температура води на вході в котлоагрегат	t_{cm}	$^{\circ}\text{C}$	61,5	61,5
Температура води на виході з котлоагрегату	t_1	$^{\circ}\text{C}$	85	85
Витрата палива в котлоагрегаті	B	кг/год	143,98	136,84
Витрата палива у ДВС	$B_{\text{ДВС}}$	кг/год	66	66
Витрата води через котлоагрегат	$G_{\text{ТГУ}}$	кг/год	28200	28200
Витрата води через КУ	$G_{\text{КУ}}$	кг/год	5040	5040
Вища теплота згоряння дизельного палива	$Q_{\text{pж}}^B$	кДж/кг	45408	45408
Вища теплота згоряння твердого палива (вугілля)	$Q_{\text{pг}}^B$	кДж/кг	34387	34387
Витрата вологого повітря, що подається в камеру згоряння котлоагрегата	$V_{\text{ВВ}}$	$\text{м}^3/\text{с}$	0,314	0,325

Для проведення ексергетичного аналізу й наступного визначення ексергетичного ККД технічної системи визначається «ексергія палива» $E_{F,\text{tot}}$ і «ексергія продукту» $E_{P,\text{tot}}$ [2]. На підставі цього ексергетична ефективність системи може бути визначена зі співвідношення:

$$\eta_{\text{e}} = \frac{\Sigma E_{\text{P}}}{E_{F,\text{tot}}} \quad (1)$$

Для кожної з розглянутих систем «КУ-котлоагрегат» складені поверхні із вказівкою потоків ексергії, які представлені на рис.2.

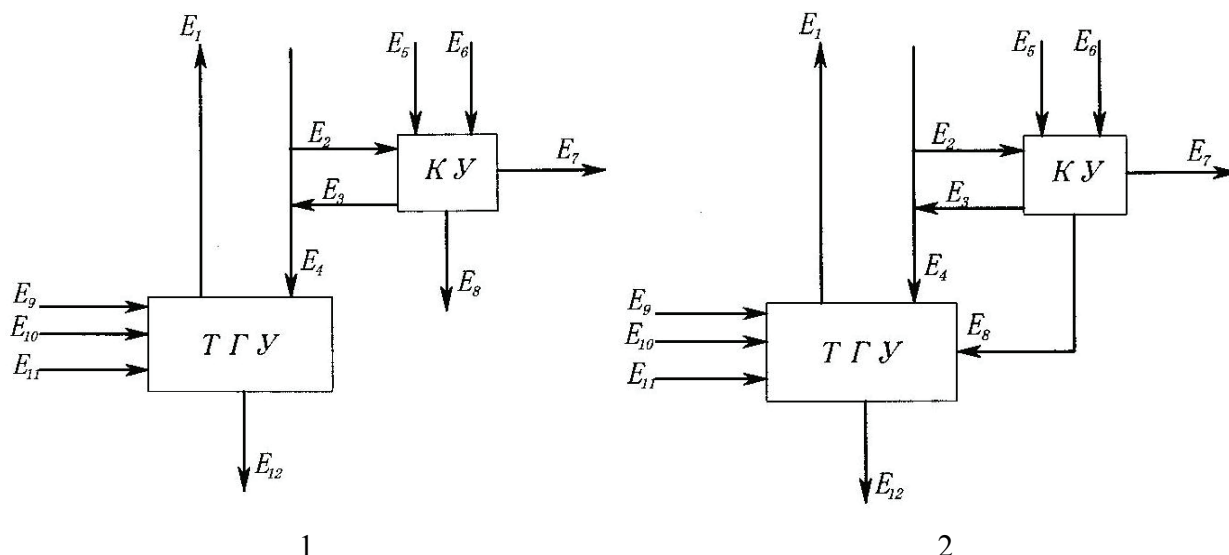

Рис. 2. Поверхні систем «КУ-котлоагрегат»

E_1 – ексергія води на виході з теплогенератора при t_1 ; E_2 – ексергія води на вході в КУ при t_2 ; E_3 – ексергія води на виході з КУ при t_3 ; E_4 – ексергія води на вході в теплогенератор при t_{cm} ; E_5 – ексергія дизельного палива для спалювання у ДВЗ; E_6 – ексергія вологого повітря для спалювання дизельного палива; E_7 – ексергія виробленої електричної енергії; E_8 – ексергія продуктів згоряння на виході з КУ; E_9 – ексергія твердого палива для спалювання в теплогенераторі; E_{10} – ексергія вологого повітря для повного спалювання твердого палива; E_{11} – ексергія електричної енергії, витраченої на привід димососа, вентилятора й насосного парку; E_{12} – ексергія продуктів згоряння на виході з теплогенератора

Аналіз розглянутих технологічних схем показує, що для схеми 1 «ексергія продукту» буде визначатися як:

$$\Sigma E_P = (E_3 - E_2) + (E_1 - E_4) + E_7, \quad (2)$$

а для схеми 2

$$\Sigma E_P = (E_3 - E_2) + (E_{11} - E_4) + E_7 + E_8. \quad (3)$$

«Ексергія палива» для схем 1 і 2

$$E_{F.tot} = E_5 + E_6 + E_9 + E_{10} + E_{11}. \quad (4)$$

Втрати ексергії для схеми 1 можуть бути отримані з вираження

$$E_{L.tot} = E_8 + E_{12}, \quad (5)$$

а для схеми 2

$$E_{L.tot} = E_{12}. \quad (6)$$

Питома хімічна ексергія палив, $кДж/кг$, визначається з використанням вищої теплоти згоряння. Таким чином, для твердого палива рівняння для розрахунку має вигляд:

$$e_x = Q_p^B \cdot (1 - W), \quad (7)$$

де W – вологість палива, 0,06;

а для рідкого палива:

$$e_x = 0.975 \cdot Q_p^B, \quad (8)$$

де Q_p^B – вища теплота згоряння дизельного палива, кДж/кг .

Повна хімічна ексергія палива, кДж/с , визначається з вираження:

$$E_T = e_x \cdot B, \quad (9)$$

де B – витрата палива, кг/с .

Питома ексергія вологого повітря визначається з вираження [3, 4]:

$$e_{BB} = e_{BB}^M + e_{BB}^t + e_{BB}^e, \quad (10)$$

де e_{BB}^M – механічна ексергія, кДж/кг ;

e_{BB}^t – термічна ексергія, кДж/кг ;

e_{BB}^e – вологісна складова ексергії, кДж/кг .

Складові ексергії вологого повітря визначаються з виражень:

$$e_{BB}^M = T_0 \cdot R_{нар} \cdot (0.622 + d_e) \cdot \ln \frac{p_{ex}}{p_0}, \quad (11)$$

$$e_{BB}^t = T_0 \cdot \left(c_{p_{жк}} + d_{ex} \cdot c_{p_{нар}} \right) \cdot \left(\frac{T_{ex}}{T_0} - 1 - \ln \frac{T_{ex}}{T_0} \right), \quad (12)$$

$$e_{BB}^e = T_0 \cdot R_{нар} \cdot (0.622 + d_e) \cdot \ln \frac{0.622 + d_0}{0.622 + d_{ex}} + d_{ex} \cdot \ln \frac{d_{ex}}{d_0}. \quad (13)$$

Характеристики вологого повітря й навколишнього середовища, використані для розрахунків по рівняннях (11–13), наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Теплотехнічні характеристики вологого повітря й навколишнього середовища

Характеристика	Позначення	Одиниці виміру	Величина
Температура вологого повітря	$T_{BB} = t_{BB} + 273$	K	293
Тиск вологого повітря перед подачею у ДВС	$p_{BB} = p_0$	$Па$	98642
Тиск вологого повітря перед подачею в теплогенератор	$p_{BB} = p_0 + \Delta p$ $\Delta p = 400 Па$	$Па$	99042
Відносна вологість повітря	φ	%	70
Вологовміст	$d = d_0$	г/кг с.п.	0,0105
Температура навколишнього середовища	$T_0 = t_0 + 273$	K	293
Тиск навколишнього середовища	p_0	$Па$	98642
Газова стала водяної пари	$R_{нар}$	кДж/кг	0,461

Повна ексергія вологого повітря визначається з вираження:

$$E_{BB} = e_{BB} \cdot m_{CB}, \quad (14)$$

де m_{CB} – масова витрата сухого повітря, кг с.п./с, що визначається з вираження:

$$m_{CB} = \frac{p_{CB} \cdot V_{BB}}{R_{CB} \cdot T_{BB}}, \quad (15)$$

де p_{CB} – парціальний тиск сухого повітря, Па;

R_{CB} – газова стала сухого повітря, $R_{CB} = 287$ Дж/(кг·град);

T_{BB} – температура вологого повітря, ДО;

V_{BB} – дійсна витрата вологого повітря, що подається на горіння в теплогенераторі, м³/с.

Парціальний тиск сухого повітря визначається з вираження:

$$p_{CB} = p_0 - p_{II}, \quad (16)$$

де p_{II} – парціальний тиск пари, Па ($p_{II} = 1500$ Па).

Питома ексергія потоку води, кДж/кг, визначається по формулі (4):

$$e_{Ж} = T_0 \cdot \left[c_{p,n} \left(\frac{T_{Ж}}{T_0} - 1 - \ln \frac{T_{Ж}}{T_0} \right) + r_{Ж} \left(\frac{1}{T_{Ж}} - \frac{1}{T_0} \right) + R_{II} \cdot \ln \frac{P_{н.ж}}{\phi_0 \cdot P_{н.о.с}} \right], \quad (17)$$

де $c_{p,n}$ – середня ізобарна теплоємність водяної пари (1,8671 кДж/(кг·°С));

$r_{Ж}$ – питома теплота паротворення при температурі $T_{Ж}$, кДж/кг;

$\phi_{про}$ – відносна вологість повітря в навколишнім середовищі;

$P_{н.ж}$ і $P_{н.о.с}$ – тиск насичення водяних пар над водою при температурі $T_{Ж}$ і T_0 , Па;

R_{II} – газова стала водяної пари, ($R_{II} = 0,461$ кДж/(кг·К)).

Значення $r_{Ж}$, $P_{н.ж}$, $P_{н.о.с}$ приймаються залежно від відповідних температур [3].

Повна термічна ексергія води, кДж/с, визначається з вираження:

$$E_{Ж} = e_{ЖTi} \cdot G_i, \quad (18)$$

де $e_{ЖTi}$ – питома ексергія потоку води при відповідній температурі, кДж/кг;

G_i – витрата води, кг/с.

Для розглянутих схем величини ексергій води будуть мати однакові значення, тому що витрати води й значення температур незмінні.

Питома ексергія продуктів згоряння, кДж/м³, визначається з вираження (5):

$$e_{пр.сг.вых.} = \Delta e_p + \Delta e_t + e_x, \quad (19)$$

де Δe_p , Δe_t , $e_{пр.сг.х}$ – відповідно питома ізобарна й термічна зміна ексергії, і питома хімічна ексергія продуктів згоряння в інтервалі температур ($T - T_0$), кДж/м³ пр.сг, де $T = T_{пр.сг.1}$.

Продукти згоряння дизельного палива мають наступний состав, м³/кг: CO₂ – 1,61, O₂ – 1,5, H₂O – 0,41, N₂ – 14,3. А продукти згоряння вугілля марки ЖР, м³/кг: CO₂ – 1,2, H₂O – 0,61, N₂ – 5,26. При цьому температура продуктів згоряння на виході з когенераційної установки 120⁰С, а на виході з котлоагрегату – 220⁰С.

При роботі по схемі 2 кисень, що втримується в продуктах згоряння дизельного палива, витрачається на спалювання вугілля, а компоненти, що залишилися, підсумовуються із продуктами згоряння вугілля.

Питома ізобарна зміна ексергії в інтервалі температур ($T - T_0$) дорівнює:

$$\Delta e_p = \Delta i|_{T_0}^T - T_0 \cdot \Delta s|_{T_0}^T, \quad (20)$$

де $\Delta i|_{T_0}^T, \Delta s|_{T_0}^T$ – відповідно, зміна питомої ентальпії й питомої ентропії продуктів згоряння в інтервалі температур $(T_0 - T)$, $\text{кДж}/\text{м}^3$:

$$\Delta i|_{T_0}^T = c'_p \cdot (T - T_0), \quad (21)$$

$$\Delta s|_{T_0}^T = c'_p \cdot \ln \frac{T}{T_0}, \quad (22)$$

де $c'_{np, cz}$ – середня ізобарна, об'ємна теплоємність продуктів згоряння в інтервалі температур $(T_0 - T_{np, cz.1})$, $\text{кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{гp})$. Для інтервалу $(T_0 - T_{np, cz.1})$ $c'_{np, cz. KY} = 1,3439 \text{кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{гp})$, а $c'_{np, cz. TTY} = 1,4091 \text{кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{гp})$.

Питоме термічне перевищення ексергії

$$e_t = n \cdot R_\mu \cdot T_0 \cdot \ln \frac{p}{p_0}. \quad (23)$$

Тиск продуктів згоряння в газоходах після котлоагрегату й когенераційної установки приймається рівному атмосферному, тобто $p = p_0$. Отже, значення термічного перевищення ексергії $e_t = 0$.

Питома хімічна ексергія продуктів згоряння, $\text{кДж}/\text{м}^3$,

$$e_x = R_\mu \cdot T_0 \cdot \sum n_i \cdot \ln \frac{z_i}{z_{0i}}, \quad (24)$$

де z_i і z_{0i} – мольний зміст компонента в продуктах згоряння й навколишньому середовищі, $z_i = n_i$;

R'_μ – універсальна газова постійна, віднесена до 1 м^3 продуктів згоряння, ($R_\mu = 0,3712 \text{кДж}/(\text{м}^3 \cdot \text{гp})$);

n_i – кількість кіломолей i -го компонента, *кмоль*.

Кількість кіломолей компонентів у продуктах згоряння дизельного палива: $\text{CO}_2 - 0,0725$; $\text{O}_2 - 0,068$; $\text{H}_2\text{O} - 0,069$; $\text{N}_2 - 0,639$; а вугілля: $\text{CO}_2 - 0,054$; $\text{H}_2\text{O} - 0,027$; $\text{N}_2 - 0,235$.

При розгляді схеми 2 n_i складе: $\text{CO}_2 - 0,0614$; $\text{H}_2\text{O} - 0,0438$; $\text{N}_2 - 0,3966$.

Ексергія загальної кількості продуктів згоряння, $\text{кДж}/\text{с}$, визначається з вираження

$$E_{np, cz.} = e_{np, cz.} \cdot V_{np, cz.} \cdot B, \quad (25)$$

де $V_{np, cz.}$ – сумарний обсяг продуктів згоряння, $\text{м}^3/\text{кг}$.

У процесі роботи когенераційної установки виробляється електроенергія в кількості 200 кВт : $E_7 = N = 200 \text{кДж}/\text{с}$.

Для забезпечення роботи теплогенератора витрачається електрична енергія на роботу насосного парку, вентиляторів та димососів, освітлення котельні. Витрати електроенергії комплексом «КУ-теплогенератор» при роботі по першій схемі становлять 55 кВт , при роботі по другій – 60 кВт . Отже, $E_{11} = 55 \text{кДж}/\text{с}$ для схеми 1 і $E_{11} = 60 \text{кДж}/\text{с}$ для схеми 2.

Ексергетичний ККД комплексу «КУ – котлоагрегат» при роботі по схемі 1 визначається з вираження

$$\eta_{tot} = \frac{(E_3 - E_2) + (E_1 - E_4) + E_7}{E_5 + E_6 + E_9 + E_{10} + E_{11}}, \quad (26)$$

а при роботі зі схеми №2

$$\eta_{tot} = \frac{(E_3 - E_2) + (E_1 - E_4) + E_7 + E_8}{E_5 + E_6 + E_9 + E_{10} + E_{11}}. \quad (27)$$

Результати розрахунків зведені в таблицю 3.

Таблиця 3

Результати розрахунків потоків ексергій і ексергетичних ККД

Потік ексергії, кДж/с	Схема1	Схема2
Ексергія води на виході з теплогенератора при t_1 , E_1	597,35	597,35
Ексергія води на вході в КУ при t_2 , E_2	82,4	82,4
Ексергія води на виході з КУ при t_3 , E_3	87,71	87,71
Ексергія води на вході в теплогенератор при t_{cm} , E_4	473,72	473,72
Ексергія дизельного палива для спалювання у ДВС, E_5	797	797
Ексергія вологого повітря для спалювання дизельного палива, E_6	0	0
Ексергія виробленої електричної енергії, E_7	200	200
Ексергія продуктів згоряння на виході з КУ, E_8	12,8	12,8
Ексергія твердого палива для спалювання в теплогенераторе, E_9	1293	1228
Ексергія вологого повітря для повного спалювання твердого палива, E_{10}	0,102	0,097
Ексергія електричної енергії, витраченої на привод димососа, вентилятора й насосного парку, E_{11}	55	60
Ексергія продуктів згоряння на виході з теплогенератора, E_{12}	19,6	22,39
«Ексергія палива», $E_{F,tot}$	2145,1	2085,1
«Ексергія продукту», $E_{P,tot}$	328,94	381,23
Втрати ексергії, $E_{L,tot}$	32,4	22,39
Ексергетичний ККД системи, $\eta_E, \%$	15,33	16,39

Висновок

Результати розрахунків показують, що ексергетичний ККД комплексу «КУ-теплогенератор» при роботі по схемі 2 вище, ніж при роботі по схемі 1. Це досягається за рахунок додаткового внесення в топкову камеру котлоагрегату теплоти із продуктами згоряння ДВЗ. Даний захід дозволяє скоротити витрату вугілля, що спалюється, при збереженні параметрів води на виході з теплогенератора відповідно до розробленого температурного графіка. Хоча підвищення ексергетичного ККД (1%) у масштабах однієї установки малої потужності і є незначним у рішенні глобальної проблеми економії паливо-енергетичних ресурсів, але заміна дорогого природного газу на вугілля й дизельне паливо дозволять не тільки зменшити енергозалежність об'єктів ЖКГ від експортованих видів палива, але й знизити витрати на виробництво теплової енергії.

Список літератури

1. Галузева програма енергоефективності та енергозбереження в житлово-комунальному господарстві на 2010-2014 рр. – К.: Міністерство з питань житлово-комунального господарства, 2009. – 26 с.
2. Морозюк Т.В. Теория холодильных машин і теплових насосов. – Одесса: Студия «Негоциант», 2006. – 712 с.
3. Эксергетические расчеты технических систем: справ. пособие / В.М. Бродянский, Г.П. Верховкер, Я.Я. Карчев и др.; под. ред. А.А. Долинского, В.М. Бродянского / АН УССР. Ин-т технической теплофизики. – К.: Наук. думка, 1991. – 360 с.
4. Бродянский В.М. Эксергетический метод и его приложения / В.М. Бродянский, В. Фратшер, К. Михалек; под ред. В.М. Бродянского. – М.: Энергоатомиздат, 1988. – 288 с.
5. Шаргут Я. Эксергия / Я. Шаргут, Р. Петела. – М.: Энергия, 1968. – 278 с

Рецензенти: д.т.н., проф. С.П. Висоцький, АДІ ДВНЗ «ДонНТУ»;
д.т.н., проф. А.О. Олексюк, «ДонНАБА».

Стаття надійшла до редакції 15.04.11
© Дмитроченкова Е.І., Монах С.І., Орлов С.М., 2011